

*Просалова В. А.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови, теорії
та історії української і світової літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

МІФОЛОГЕМА В ПОЕТИЦІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: ВАРІАТИВНІ Й ІНВАРІАНТНІ СКЛАДНИКИ

Анотація. У статті з'ясовано передумови активізації міфопоетичного мислення в художній практиці українських письменників, розглянуто один із способів його вияву в поетиці літературного твору. Для визначення ознак міфологічного мислення застосовано міфопоетичний аналіз, що дає можливість простежити рецепцію та інтерпретацію міфу письменником. Для чіткішого термінологічного визначення міфологеми були узагальнені спроби зарубіжних (Алан Дандес, Анхель Альварес де Міранда, Джеймс Холліс, Ортега-і-Гассет, Зоя Мінц, Сергій Аверінцев, Ніна Осипова, Ігор Дьяконов, Володимир Хазов) та українських (Тетяна Бовсунівська, Юлія Вишницька, Юрій Ковалів, Ірина Костюк, Юлія Курята, Ярослава Зуєнко, Тетяна Шестопалова) учених, на підставі яких визнано доречною кореляцію цього поняття з архетипом, що запропонував американський фольклорист Алан Дандес. Виокремлення вченим варіативного складника, тобто аломотиву, та інваріантного, тобто мотивеми, прояснює неповторність художньої реалізації у літературному творі повторюваного мотиву, образу чи ситуації. На основі залученого емпіричного матеріалу встановлено різні способи вияву міфопоетичного мислення в літературних творах, художню інтерпретацію авторами переважно універсальних міфологем світового дерева, втраченого раю, золотого віку, а також актуалізацію властивих кожному народу етнічних міфологем. З-поміж них найважливішими виявляються міфологеми матері України, вічного міста Києва, що знайшли художню реалізацію у творчості українських поетів-емігрантів, зокрема Юрія Липи. Це дає підстави для висновку про універсальність значної частини міфологем, що дають можливість актуалізувати повторювані життєві колізії, ситуації. Міфологеми завдяки своїй інваріантності дозволяють художньо реконструювати вже відому ситуацію, внаслідок своєї варіативності – наповнювати художній твір новими смислами. На основі зіставлення міфологем і міфем з'ясовано, що останні як найменші складники міфу утворюють бінарні смислові опозиції, проте не наділені, як міфологеми, текстотвірними властивостями.

Ключові слова: міф, міфологема, міфема, поетика, міфопоетика, міфопоетичний аналіз.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У перехідні періоди історичного розвитку в літературі спостерігається активізація міфопоетичного мислення, яке допомагає читачеві адаптуватися до складних викликів часу, сприяє подоланню психічного дискомфорту, озброює вірою в національний поступ. Відомий американський учений і письменник Джозеф Кемпбелл наголошував на конструктивно-творчому характері міфології, вважав міф «путівником у житті» [1]. Український поет Юрій Липа дав такий путівник своїй бездержавній нації,

утверджуючи віру в її велике майбутнє: «Пануй, пануй, пануй над вільною землею, / Велика Нація із берлом і мечем! / Рости, рости, блискуча Перемога, / Стелись широко нам в шляхах до ворогів! / Цвіти, цвіти, цвіти, могутня Україно, / Як розцвітає день, / Як розцвітає день!» [2, с. 104]. Поет утверджував міфопоетичну модель світу, згідно з якою Україна поставала наближеною до Творця, а українці – непереможними дітьми. Зауважмо, що це було написано, коли більшовицька Росія захопила українські землі. «Пропагована поетом віра служила основою для гідної відсічі ворогові, могла б стати визначальною у справі національного згуртування, якби була належним чином сприйнята сучасниками» [3, с. 212]. Подібну думку артикулює Оксана Забужко, яка оцінює Шевченків міф як «духовний набуток України загальноцивілізаційного значення» і вважає, що все залежить «від того, якою мірою він [тобто цей міф. – В. П.] буде нами пізнаний і опанований» [4, с. 146].

Актуальність цієї статті зумовлена важливістю міфів у духовному житті нації, активізацією міфопоетичних складників у художньому мисленні українських авторів, недостатньою розробленістю методологічних аспектів і методики міфопоетичного аналізу, потребою уточнення літературознавчих понять, що, хоч і знайшли застосування в дослідницькій практиці, проте і досі не мають чітких дефініцій.

Мета цієї студії – визначити форми рецепції та інтерпретації міфу українськими авторами, встановити коло найбільш актуалізованих міфологем, виявити їх смислове навантаження, відмінність від міфем. Для досягнення цієї мети необхідно прояснити семантику ключового для міфопоетичного аналізу поняття міфологеми.

Аналіз останніх досліджень із теми. Поняття міфологеми, запропоноване Карлом Густавом Юнгом і Карлом Кереньї [5], за своєю природою амбівалентне, адже позначає і сам міфологічний матеріал і основу для творення нового. Неоднозначне тлумачення міфологеми підтверджують дефініції багатьох зарубіжних і вітчизняних учених: «окремий фундаментальний елемент чи мотив будь-якого міфу» (Джеймс Холліс), «особливі образи, інтуїтивні чи свідомі, що проявляються в міфах» (Анхель Альварес де Міранда), «конкретно-образний, символічний спосіб відображення реальності» (Ортега-і-Гассет), «найменший неподільний складовий елемент міфу» (Вікіпедія), «знаки-замінники цілісних ситуацій і сюжетів» (Зоя Мінц), «типи структури світу» (Сергій Аверінцев), «конкретні модифікації, різні прояви, видозміни однієї й тієї ж сутності, архетипу» (Юлія Іванова), «сюжетотвірні персонажі й ситуації, що визначають спільний зміст міфічного сюжету» (Ігор Дьяконов), «особливо навантажені смислом поняття» (Ніна

Осипова), «стійкий, відтворюваний колективною свідомістю в різних текстах культури комплекс знаків, що відіграють роль універсального (не специфічного для якоїсь однієї культурної системи, але відтворюваного в усіх культурах) патерна» (Володимир Хазов), «уламок міфу, міфема, яка втратила свої автохтонні характеристики та функції» (Юрій Ковалів), «структурний оповідний компонент міфу, далекий від завершеності, що має власний сенс» (Тетяна Шестопалова), «своєрідне продовження концепту, оскільки вона [тобто міфологема. – В. П.] зберігає здатність функціонувати в множинній варіативності, у кожному конкретному випадку виражає стабільний зміст, пов'язаний з міфологічною свідомістю» (Ірина Костюк), «резистентний складник літератури» (Тетяна Бовсунівська), своєрідні «архетипи, що унаочнюють, виявляють колективне позасвідоме (неусвідомлене), виступаючи спресованими мовними етнокодами, що при дешифруванні проходять процес креативного відтворення закладеної культурологічної інформації» (Юлія Вишницька), «фрагмент міфу (образ, мотив), який відображає загальне значення архетипу і свідомо чи несвідомо реалізується у фольклорних творах чи художній літературі з метою вираження первісного архетипного змісту» (Ярослава Зуєнко), «термін для позначення стійких і повторюваних конструктивів народної фантазії» (Юлія Курята). Наведені дефініції не претендують на повноту чи вичерпність охоплення, а лише переконують у відсутності чіткого визначення міфологеми, що зумовлено, з одного боку, неоднозначністю тлумачення самого міфу, а з іншого – її важко вловимим статусом у творі.

Для визначення сутнісних ознак міфологеми дослідники зіставляють її з мотивом, образом, алегорією, символом, концептом, філософемою, ідеологемою, архетипом. Американський фольклорист Алан Дандес запропонував співвіднести міфологеми з архетипом як колективним несвідомим. «Згідно з цією теорією, – підкреслює Тетяна Бовсунівська, – міфологема складається з аломотиву (варіативна складова) та мотивеми (інваріантна складова)...» [6, с. 99]. Дослідниця наголошує: «Міфологема – це нетотожня реітерація (від лат. Iteration = повторення, reiteration – не дослівне переповторення) у межах певної тотожності) міфу» [6, с. 101]. Для неї характерне прагнення «до знаково-семантичного повернення, отже, вона може утворювати мотивеми (значеннєво подібні інваріантні смислові сполуки), тобто численні виявлення одного й того ж змісту, повторення мотиву у різних трансформаціях, що робить його впізнаним» [6, с. 100]. Міфологема актуалізує міф чи його уламок і виконує текстотвірну функцію. У структурі художнього твору вона відзначається універсальністю і таємничістю, адже потребує декодування закладеного в текст смислу.

Виклад основного матеріалу. Поети, які були змушені залишити Україну через поразку в національно-визвольній боротьбі 1918–1920 років, не могли зрозуміти, чому їхні зусилля виявилися марними, не приймали чужину. Минуле вони протиставляли безрадісному добровільному чи вимушеному вигнанню, безперспективності свого існування в іншомовному світі. Патріотично налаштовані, вони прагнули реваншу за поразку, творили міфопоетичну модель світу з Україною в центрі. Її, недосяжну і бажану, вони наділяли ознаками раю. У поезії Спиридона Черкасенка, Олександра Олеся та молодших – Євгена Маланюка, Оксани Лятуринської, Леоніда Мосендза, Наталі Лівницької-Холодної, Галі Мазуренко – міфологема втраченого раю набула особливої виразності, постаючи сакраль-

ним простором: «Мій край – загублений Едем» (Спиридон Черкасенко); «Знов чужина мені чорним льохом, / тільки казкою, світла Ти» (Наталія Лівницька-Холодна); «А мені ти – фата моргана / На пісках емігрантських сахар – / Ти, красо землі неказанна, / Нам, немудрим, – даремний дар» (Євген Маланюк). Міфологеми втраченого раю представляють такі бінарні опозиції, як: рай – пекло, Україна – чужина, світло – темрява, життя – смерть, сакральне – профанне.

У поетичному міфосвіті Олександра Олеся знаходимо характерні для емігрантської лірики багатьох поетів, зокрема Олексія Стефановича, Спиридона Черкасенка, Оксани Лятуринської, міфологеми долі, дороги, хреста, сонця, ночі. Міфологема долі, яку людина (за народними уявленнями) має здобути чи заслужити, набуває різних виявів: то безтурботної усміхненої дівчини, то старої п'яної баби, то римської богині Фортуни, що тримає колесо удачі, то давньогрецьких богинь Мойри, яких у Римі називали Парками. Саме вони, за віруваннями предків, визначали долю кожного смертного, могли в будь-яку хвилину обірвати людське життя, як це автор показав у драматичному етюді «Злотна нитка», присвяченому композиторові Миколі Лисенку. Невблаганність сестер, що визначають людську долю, виявлена в розмові, художньо змодельованій драматургом для того, щоб показати безсмертя великого композитора. «Дзвін розірваних струн і бряжіть ножиць. Обірвалася пісня, і заплакала над співцем рідна земля. Тихо і велично, як клубки кадильного диму, вириваються з землі, плывуть і стогнуть звуки похоронного маршу. Умер співець, але жива його душа пісня! І вік її вічність. І летить вона десь далеко-далеко, наче в других світах, і розкаже про свого творця» (драматичний етюд «Злотна нитка»). Міфологема виникає на основі міфу і набуває символічної фіксації, як, наприклад, в образі Мойри, Парки, Фортуни тощо. Ці та інші символи входять у структуру міфологеми та відбивають особливості носіїв культурної свідомості.

Міфологема долі у вірші «Раз в майову нічку...» набула антропоморфних ознак, постаючи не молодою, сповненою сил дівчиною, а п'яною, сліпою, лютою і нависною потворою, що напилася людської крові та сховала агрибути щастя, якими були папороть, лаври, перли, діаманти. Автор акцентує на недосяжності бажаної волі, примхливості лукавої долі: «І здригнула баба... / Глянула на нас, – / Все згрєбла, схопила / І побігла враз. / Гнались ми за нею / Й досі женемось... / Слід її жорстоко / Замітає хтось» (вірш «Раз в майову нічку...»). Йдеться про непередбачуваність людської долі, фатальність, невідворотність нещастя. Портретна характеристика долі служить розкриттю її сутності: обнадійливої, доброї чи гіркої, лихої, злої. В образі жінки, за народними уявленнями, втілено долю чоловіків, доля жінок, навпаки, має чоловічу подобу і залежить від їхньої активності чи пасивності. Міфологема долі, отже, набуває варіативного втілення, однак усі згадані варіанти її художньої реалізації зводяться до первісного зразка – своєрідного патерна.

Міфологема долі в міфопоетичному світі Олександра Олеся тісно пов'язана з міфологемою сонця («Не журіться, браття, не кляніть ви долі, / Діждемося сонця, діждемося і волі»). Сонце, що знаходиться у верхній частині світобудови, постає джерелом життєвих сил, втіленням людських надій, очищення від скверни, дороговказом у житті. Міфологема сонця, на думку Єлеазара Мелетинського, є формою небесного вогню і співвідноситься з такими опозиціями міфопоетичної моделі світу, як небо – земля, верх – низ, світло – темрява, сакральне – про-

фанне. Рух угору символізує сходження до вершин, наближення до сакрального простору, а рух униз, навпаки, означає нещастя, загибель, смерть.

У міфопоетичній моделі світу, представленій міфологією світового дерева, розрізняють три яруси: верхній – небо, тобто світ богів, середній – земля, тобто світ людей, і нижній – підземний світ, тобто царство мертвих. У верхньому ярусі, крім небесних світил і богів, перебувають птахи і бджоли, в середньому – такі великі тварини, як олені, коні, ведмеді, вовки, в нижньому – риби, жаби, водоплавні птахи і тварини, бо підземне царство включає також воду. В Олесевому міфосвіті жаби та орли зображені на полюсах світобудови: «І повні скорбного чуття, / Орли за хмарами літали / І ситих жаб уже не звали / З болот до вищого життя.» («В болоті жаби рай знайшли»). Відповідно бінарною опозицією *верх* – *низ* у вірші акцентовано вершину та коріння цього дерева, ту вісь, яка поєднує людину з космосом.

Міфологема зберігає пам'ять про міф, стає експліцитним засобом відтворення міфологічного континууму, смисловим центром, навколо якого групуються сюжетні лінії твору, як, наприклад, у повісті Ольги Кобилянської «Ніоба». Епіграфом до твору письменниця взяла слова апостола Павла з листа до коринфійців: «Тепер же застаються віра, надія, любов, три їх, але найбільша з них – любов» (Глава XIII). Завдяки епіграфу авторка експлікує всепереможну силу материнської любові. У повісті письменниця актуалізувала міфічний сюжет про дочку Тантала, зарозумілу дружину царя Амфіона Ніобу, яка вступила у змагання з богинею Лето, матір'ю близнюків Аполлона та Артеміди. Винісши в назву повісті міфонім, письменниця проєктує міфологічний сюжет на долю однієї багатодітної родини – православного священика Яхновича. Міфонім постає засобом характеристики матері-страдниці, яка – на відміну від міфічного персонажа – не кидає виклик богам, а лише безуспішно намагається прищепити дітям патріархальні норми моралі, не розуміючи, що її авторитаризм не дає їм самовизначитися, особливо це стосувалося дочок, яких вона хотіла бачити лише добрими господарями, матерями і дружинами. З Ніобою Анну, чие ім'я означає милість, благодать, ріднить гордість за дітей, іноді й надмірна. В автобіографії «Про себе саму» Ольга Кобилянська зізналася: «Та описана мною «Ніоба» існувала справді, і всі її діти були нещасливі і спонукали мене написати ту новелу. Ніобу знала моя мати особисто, а кількох з її дітей я також. Сьогодні вони всі уже мертві, за винятком одної дитини, в котрій я все перебуваю в Відні, коли мене туди доля заносить» [7, с. 241]. Міфосюжет викликав зацікавлення в багатьох митців. «Упродовж історичного розвитку античної міфології Ніоба перетворилась у вічний образ, до якого постійно зверталися представники мистецтва й літератури – Скопас, Дж. Романо, Дж. Б. Россі, Л. Тінточетто, Караваджо, О. Пушкін та ін.» [7, с. 330], – підкреслює Ольга Турган.

У повісті Анна Яхнович постає центральною постаттю, навколо якої згруповані сюжетні лінії життя її дванадцятьох дітей. Число 12 символічне і викликає асоціації з учнями Ісуса Христа, які пішли за Вчителем лише після Його Воскресіння. Ця біблійна колізія змушує ставити питання про те, чи продовжили діти православного священика батькову справу. З багатьох спадкоємців роду лише один Василько обрав стежку панотця. Якщо старше покоління Яхновичів дотримувалося патріархальних звичаїв, то молодше свідомо чи несвідомо порушу-

вало їх, тим самим прирікаючи себе на осуд і незрозуміння з боку батьків, які так і не зрозуміли, що настали інші часи, що діти хочуть самостійно вирішувати свою долю. Осмислення міфологеми долі приводить, зрештою, до невтішного висновку, що всі діти великої родини були наділені «даром своїми власними руками калічити в собі свою долю», бо, якби Василько висвятився одруженим, він став би гідним спадкоємцем роду. Якби Зоня погодилася на шлюб з Олексом, вона могла б стати доброю паніматкою для парафіян. Міфологема долі в повісті тісно поєднана з міфологемами роду та жертви, останньої батьки вимагають від своїх дітей заради збереження родової честі, але діти не поділяють їхнього релігійного фанатизму.

У тлумаченні головної героїні повісті Ольга Кобилянська відходить від міфічної основи, адже Анна – на відміну від зухвалої Ніоби – фанатично вірить у Бога. Вона всіма силами намагається захистити своїх дітей від покарання за гріхи: «І вже тоді побоювалась вона кари Господньої, молила відвернення кари, усунення наслідків прокльону зболілого батька, що, осліплений жалем, не міг настільки запанувати над собою, щоб не проклясти гірким словом молодшого сина» [9, с. 21]. Рішення Осипа одружитися з жидівкою, яку він покохав та обожнював, мов Рут, викликало в батька гнів. Мати не картала сина, який всупереч батьковій волі одружився з представницею іншої віри і залишив військову службу, але й не змогла відвернути біди, адже він зрікся її науки («В тім напрямі я не можу мати з вами нічого спільного, і не потребую від вас більше ніяких наук. Я вже дозрілий і приготований до дальшого життя...») [9, с. 167]. Міфологема долі постає у цьому контексті як фатум, як наслідок покарання за нерозважливий вчинок. Батькове прокляття при цьому позначилося не лише на долі непокірного Осипа, а і його спадкоємця.

Міфологема долі тісно пов'язана з міфологією життя / смерті, що становить міфологічну вісь повісті, навколо якої обертаються долі персонажів. Міфологема смерті постає в повісті в різних трансформаціях: несподівано помер від тифу найстарший син Іван, який закінчив правничий факультет і був гордістю родини; залишила сиротами трьох дітей найстарша дочка Марія, яка була доброю матір'ю і дружиною; наклала на себе руки донька Лідія, яка замінила матір осиротілим дітям своєї старшої сестри, проте не змогла пережити захоплення її чоловіка-вдівця своєю розбещеною сестрою. Самогубство Лідії – наслідок нестійкості життєвих переконань, духовної неспроможності перебороти обставини і водночас трансформований варіант міфологеми смерті, адже, за народними уявленнями, людина має нести свій хрест до кінця свого земного існування. Смерть як перехід в інобуття підстерігає кожного з дітей, особливо тих із них, хто намагався обрати свій шлях. Усі дванадцятьох дітей старосвітської родини або передчасно померли, або виявилися духовно мертвими ще за життя. Отже, міфологема *життя/ смерті* в поєднанні з іншими міфологемами роду, долі, хреста, дому, сліз формує композицію повісті.

У повісті майже немає дії, вона побудована на взаємозв'язках міфологем, переходах однієї в іншу, що створює ілюзію дії. Доля дітей подана через сприйняття матері, її своєрідну оповідь-сповідь синові Осипові, який запросив її у свою родину, діалог у присутності сліпого онука із щоденником Зоні, яка виховувалася в дядька і згодилася вийти заміж за семінариста Олексу, проте незабаром усвідомила його деспотизм і вирішила стати жрицею краси, як і сама авторка. Кохання до чужинця

відкрило перед нею інший світ – світ краси, мистецтва, проте завдало душевних мук, адже їй так і не вдалося поговорити з малярем відверто, влаштувати свою долю. Його слова («Моя жрекине!... Ти моя прекрасна й чиста жрекине!... Я відчуваю вповні твої муки, але знай, не лише ти одна несеш хрест, його носить кожен у житті» [8, с. 117]) актуалізували міфологему хреста, який героїня обрала добровільно. У повісті виявилися автобіографічні деталі, зокрема захоплення авторки чужинцем, однак, крім згадок самої письменниці про це, більше не маємо відомостей про його особу. У повісті «Ніоба» міфонім постає згорнутим міфом, що відсилає читача до міфічного сюжету, який авторка художньо інтерпретує в етнонаціональному ключі, маркуючи культурними кодами своєї доби.

Поняття міфологеми потребує співвіднесення з міфемою, адже в літературознавстві трапляється підміна понять. Міфему прийнято тлумачити як мінімальну одиницю міфу, його найменший елемент. Мераб Мамардашвілі та Олександр П'ятигорський розглядають її як одиницю міфу, що включає в себе позицію спостерігача культури та її носія. Міфемі утворюють бінарні смислові опозиції. Міфологеми – на відміну від них – не мають собі пари, але спроможні набувати нових смислових значень у новому літературному контексті.

Висновки. Міфопоетика досліджує реалізовану в художніх творах міфологічну модель світу, що складається з трьох ярусів (небо, земля, підземне царство), систему міфологем, які реалізовані як патерни, що набувають різних варіантів, а також низку бінарних опозицій: верх – низ, небо – земля, рай – пекло, космос – хаос, сакральне – профанне. В українських літературів чільне місце посідають універсальні міфологеми, що підтверджують, з одного боку, второваність обраного авторами творчого шляху, а з іншого – можливість нового смислового наповнення вже відомих міфологем завдяки наявності в них варіативних ознак. Міфологема дає можливість акумулювати попередній досвід і відтворити нову художню реальність. Для реалізації свого задуму автор може актуалізувати ядерні чи периферійні елементи, зображуючи, наприклад, долю прихильною чи, навпаки, злою, недоброю до людини.

Етнічні міфологеми в українських письменників зустрічаються рідше, за допомогою них літератори утверджують національні цінності, акцентують етнічні пріоритети, озброюють вірою в поступ. Творячи національний міф, Юрій Липа, наприклад, прагнув консолідувати українську націю в умовах загрози її фізичного знищення. Перспективи дослідження міфологем полягають у виявленні їх текстотвірних можливостей, смислового наповнення та функцій, а також чіткішого окреслення дефініції цього досить складного поняття.

Література:

1. Кэмпбелл Д. Мифы, в которых нам жить. Електронний ресурс: <https://bookshake.net/b/mify-v-kotoryh-nam-zhit-dzhozef-kempbell>
2. Липа Ю. Пануй. *Празька літературна школа: Ліричні та епічні твори* / Упорядк. і передм. В. А. Просалової. Донецьк : Східний видавничий дім, 208. С. 104.

3. Просалова В. А. Текст у світі текстів Празької літературної школи. Монографія. Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. 344 с.
4. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. 3-є вид. К. : Факт, 2006. 148 с.
5. Кереньи К., Юнг К.-Г. Введение в сущность мифологии. *Юнг К.-Г. Душа и миф: шесть архетипов* / пер. с англ. В. В. Науманова. К. : Гос. библиотека Украины для юношества, 1996. С. 11–210.
6. Бовсунівська Т. Когнітивна жанрологія і поетика. Монографія. К. : Видавничо-поліграфічний цент «Київський університет», 2010. 180 с.
7. Кобилянська О. Ю. Твори: У 5 т. К. : Державне видавництво художньої літератури, 1963. Т. V. 768 с.
8. Турган О. Неоміфологізація образу Ніоби в українській і польській літературі XX ст. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць* / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2018. Вип. 23. С. 330–334.
9. Кобилянська О. Ю. Твори: У 5 т. К. : Державне видавництво художньої літератури, 1963. Т. III. 440 с.

Proslova V. Mythology in the poetics of the artistic work: variable and invariant components

Summary. The article reveals the prerequisites for the activation of mythopoetic thinking in the artistic practice of the Ukrainian writers and examines the ways of its manifestation in the poetics of a literary work. Mythopoetic analysis is used to determine the signs of mythological thinking, which enables to trace the reception and interpretation of the myth by the writer. For a clearer terminological definition of the mythologeme, the attempts of foreign and Ukrainian scientists are summarized, due to this the correlation of this concept with the archetype (proposed by the American folklorist Alan Dundes) is regarded as appropriate. The separation of the variable component by scientists, that is, the allomotive, and the invariant, namely the motif, clarifies the uniqueness of the artistic implementation of a repeated motif, image, or situation in a literary work. The involved empirical material has allowed to determine various ways of manifesting mythopoetic thinking in literary works, artistic interpretation by the authors of universal mythologies of the world tree, lost paradise, the golden age, as well as the actualization of ethnic mythologies characteristic of each nation. Among them there are the most important mythologemes of the mother Ukraine, the eternal city of Kyiv, which found artistic realization in the work of the Ukrainian emigrant poets, especially by Yuri Lypa. This gives grounds for the conclusion about the universality of a significant part of mythologemes, which make it possible to actualize recurring life collisions and situations. Mythologemes allow to reconstruct artistically an already known situation due to their invariance, and to fill the work of art with new meanings due to their variability. Based on the comparison of mythologem and mythem, it is found that the latter, as the smallest components of a myth, can form binary semantic oppositions, although they are not endowed with text-creating properties, like mythologemes.

Key words: myth, mythologeme, mythema, poetics, mythopoetics, mythopoetic analysis.